ETNO-DİNSEL KİMLİKLERİN PSİKO-KÜLTÜREL DİNAMİKLERİ: TÜRKİYE'DE ALEVİ KİMLİĞİ UYANIŞININ DUYGUSAL BOYUTLARI*

Talha KÖSE**

Öz

Korku, aşağılanma ve mağduriyet gibi kolektif duyguları etkileyen önemli tarihsel dönemler, kolektif dramlar ve özellikle de olumsuz kolektif deneyimler hakkındaki popüler anlatılar, etnik ve dini kimlikler üzerine yapılan çalışmaların önemli birer boyutudur. Katliamlar, savaşlar, büyük çaplı şiddet gösterileri ve aşağılayıcı kolektif deneyimler hakkındaki ortak anlatılar da büyük kimlik gruplarının oluşmasında ve sürdürülmesinde önemli roller oynamaktadır. Etno-dinsel kimliklerinin duygusal etkenleri olan "yâd etme" ya da "yeniden üretme" dinamikleri bu çalışmanın araştırma konusudur. Bu çalışma, keder/mağduriyet, korku ve aşağılanma gibi bireysel ve kolektif duyguların birbirleri ile nasıl bir etkileşim içerisinde olduğunu ve 1980 sonrası Türkiye'si bağlamında Alevi kimliğinin müzakeresi sürecini nasıl etkilediğini incelemektedir. Aşağılayıcı deneyimleri konu alan bireysel ve kolektif Alevi anlatıları, yaygın bir şekilde paylaşılan grup anlatıları ve yaşam öyküleri aracılığı ile araştırılmıştır. Bu çalışma; ötekileştirilmiş gruplara ait bireylerin yaşam öykülerindeki dönüm noktalarının, aşağılanma, korku, mağduriyet ve öfke gibi bireysel deneyimleri yaygın şekilde paylaşılan kolektif öyküler ile bağdaştırma/yeniden bağlama konusunda önemli bir rol oynadığını savunmaktadır. Marc Howard Ross'un geliştirdiği "psiko-kültürel anlatılar" ve "psiko-kültürel yorumlamalar" kavramları, kolektif duygulara ait Alevi anlatıların analizinde kullanılmıştır. Alevi vatandaşların korkularını ve endişelerini somutlaştıran (cisimleştiren) "kötü adam" örnekler üzerine özellikle yoğunlaşarak mağduriyet hikâye anlatıları incelenmiştir. Bu araştırmaya ait kuramsal varsayımlar ve bulgular; Türkiye'de ve Irak, Lübnan, Pakistan ve hatta Kuzey İrlanda gibi diğer etnik ve mezhep topluluklarında var olan Alevi toplumlarının kimliklerine ilişkin hoşnutsuzluklarının altında yatan sebeplere de ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevi kimliği, psiko-kültürel dramalar, anlatı, aşağılanma, mağduriyet, kolektif duygular

* Bu çalışmanın farklı bir versiyonunun İngilizcesi, International Association for Conflict Management (IACM) 24. Yıllık kongresinde sunulmuştur (Temmuz, 2011).

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Şehir Üniversitesi, İTBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul/Türkiye, talhakose@sehir.edu.tr
DOI: 10.12973/hbvd.74.158

PSYCHOCULTURAL DYNAMICS OF ETHO-RELIGIOUS IDENTITIES: UNDERSTANDING THE EMOTIONAL DIMENSIONS OF ALEVI IDENTITY REVIVAL IN TURKEY

Abstract

Popular discourses on significant historical episodes, collective dramas and especially the negative collective experiences that affect the collective emotions such as fear, humiliation and victimhood, are important dimensions of studies on ethno-religious identities. Shared narratives on massacres, wars, massive scale violence and humiliating collective experiences play roles in the formation and the maintenance of large group identities. The "remembrance" or "reproduction" of the emotional elements of ethno-religious identities is the research focus of this study. This study investigates the ways through which the personal and collective emotions such as grief/victimhood, fear and humiliation, interact with each other and influence the Alewi identity negotiation process within the context of post 1980 Turkey. Alewi personal and collective narratives on humiliating experiences are explored through life stories as well as widely shared group narratives. This study argues that the turning points in life stories of the individuals, who belong to the marginalized groups, play significant roles in connecting/ reconnecting the personal experience of humiliation, fear, victimization and anger with the widely shared collective dramas. Marc Howard Ross' notions of "psycho-cultural dramas" and "psycho-cultural interpretations" are used to analyze Alewi narratives on collective emotions. Narratives on the victimhood stories are examined with specific focus on the archetypes of "villains" that embody fears and worries of Alewi citizens

Keywords: Alewi identity, psycho-cultural dramas, humiliation, victimhood, collective emotions, narrative

1. Giriş

Toplum arasında yaygınca paylaşılan anlatılar; etnik, dini ve mezhep kökenli kimliklerin oluşumu ve dönüşümünü önemli ölçüde etkilemektedir. Katliamlar, savaşlar, büyük çaplı şiddet gösterileri ve aşağılayıcı kolektif deneyimler hakkındaki ortak anlatılar korku, aşağılanma ve mağduriyet gibi kolektif duyguları[1] etkilemekte ve büyük kimlik gruplarının oluşmasında ve sürdürülmesinde önemli roller oynamaktadır. Bu çalışmam etnik ve mezhep temelli kimlikleri etkileyen duygusal etkenlere odaklanmaktadır. Bu duyguları oluşturan anlatıların "yâd edilmesini" ya da "yeniden üretilmesinin" toplumsal dinamikleri bu çalışmanın odağıdır. Bu çalışma, keder/mağduriyet, korku ve aşağılanma gibi bireysel ve kolektif duyguların birbirleri ile etkileşimi ve 1980 sonrası Türkiye'si bağlamında Alevi kimliğini yeniden müzakere edilmesi sürecini nasıl etkilediğini incelemektedir.

Türkiye'de Alevi toplumu konulu araştırma alanında, mağduriyet, korku ve aşağılanma temalı söylemlerin, hem bireysel hem de kolektif anlamda Alevi kimlik

oluşumu ve aktarımını önemli ölçüde etkilediği gözlemlenmiştir. Bu çalışma, bu duyguların ve bu duyguların oluşmasına neden olan bireysel ve tarihsel anlatıların anlaşılabilmesinin, Alevi vatandaşların kimlik kökenli memnuniyetsizliklerine değinebilme konusunda temel bir nokta olduğunu ileri sürmektedir.

Marc Howard Ross'un geliştirdiği "psiko-kültürel anlatılar" ve "psiko-kültürel yorumlamalar" kavramları kolektif duyguları konu alan Alevi anlatılarının analiz edilmesi verimli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Psiko-kültürel incelemeler, bize tarafların yakın zamanda ya da geçmişte yer alan olayları nasıl yorumladıkları, mevzu bahis temel konuları ve korkuları ile bastırdıkları kolektif duyguları nasıl ifade ettikleri konusunda önemli bilgiler verebilir (Ross, 2001). Tarafların bir çatışmayı ve söz konusu çatışmada neler olduğunu ele alma yöntemleri, dinamik olarak bu dramlar tarafından şekillenmektedir. Yaşanılan dramlar, yapıcı bir şekilde yönetilebilmesi için ele alınması gereken olaylar hakkındaki çelişen dinamikler ve iç görülerin anlam kazanabilmesi için oldukça değerli ipuçları verir (Ross, 2001; Ross, 2007). Grup tarihi ve kimliği, özellikle de sembolik ve dilsel araçlar, imgeler ve örnek figürlere ilişkin son derece önemli bilgilere, günümüze ait bilgileri ve dünya görüşlerini işleyebilmek için başvurulmuştur. Alevilerin kolektif anlatılarında ve psiko-kültürel dramlarda yer alan "örnek kötü adam" göndermeleri, bu imgelerin ve örneklerin Alevilerin "grup tarihini" anlama biçimlerini ve geleceklerini düşünme biçimlerini nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermektedir.

Alevi hareketinin psiko-kültürel anlatılarını değerlendirmek, kolektif duyguların anlamlarını ve sosyal bağlamlarını anlayabilme konusuna ışık tutmaktadır. Kültürel anlatılar, uzun süreli mücadeleler içerisinde yer alan tarafların grup kimliklerini ifade etmelerine yardımcı olmakta, "bu tür anlatılar geçmiş yaşantıları, günümüz zorluklarını ve gelecek özlemlerini kelimelere dökmektedir" (Ross, 1997). Aşağılayıcı deneyimler hakkındaki bireysel ve kolektif Alevi anlatıları, hem yaşam öyküleri hem de yaygın olarak paylaşılan anlatılar aracılığı ile incelenebilir. Mağduriyet hikâyeleri ile ilgili anlatılar da Alevi vatandaşların korku ve endişelerini somutlaştıran anlatılardaki "kötü adam[2]" örnekleri üzerine yoğunlaşarak ele alınmıştır. Kolektif anlatılarla bireysel öyküleri birleştirip Alevi kimliğinin ihmal edilmiş duygusal boyutunun altını çizerek bu çalışma Alevi kimliği ve toplumu hakkında yapılan çalışmalara taze bir bakış açısı sunmaktadır.

Türkiye'nin en büyük kimlik gruplarından biri olan Aleviler[3], coğrafi olarak Türkiye'nin her yerine yayılmışlardır. Alevilik üzerine akademik ve popüler yazın, çoğunlukla "Alevi canlanışı" olarak kabul edilen 1980'lerin sonundan başlayan döneme gönderme yapmaktadır (Çamuroğlu, 1997; Bruinessen, 1996; Vorhoff, 2003; Çaha, 2004; Kehl-Bodrogi, 1996; Dressler, 2008). Bu canlanış/dönüşüm kendini, yükselen grup bilinci, kamusal alanlarda kimliği daha rahat ifade edebilme, artan ka-

musal görünürlüğü, sosyal ve politik arenalarda Alevi kimliği üzerinden siyasi ve hukuki bazı taleplerde bulunmak olarak göstermiştir. Modern Alevi kimliği, modern ve sosyal bir olgu olarak kabul edilebilir, ancak yüzyıllardır Alevi gruplaşması kavramı, Sünni, Türk, Kürt vb. diğer bütün sosyal kategorilerin aksine ayırt edilen farklı bir sosyal kategori olarak korunmuş ve sürdürülmüştür. Dil, gelenek ve ortak dinî törenler ve eylemler gibi Türkiye'deki diğer sosyal gruplarla örtüşen kültürel özellikleri vardır, ancak Alevi toplumlarına özgü olan mağduriyet, ayrımcılık ve ötekileştirme anlatıları farklı Alevi öznelliğinin korunması ve sürdürülmesine yardımcı olmuştur. Tarihsel olarak, Alevi toplumları kendilerini baskın eğilim olan Sünni dünya görüşünden ayıran belli başlı değer sistemlerine ve dini törenlere sahiptir. Bu farklılıklar yüzyıllar boyu korunmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma iki temel bölümden oluşmaktadır; kuramsal tartışma bölümünde kolektif duyguların ve psiko-kültürel dramların, etnik ve/veya mezhep çatışmaları üzerindeki rolü üzerinde durulmuştur. Psiko-kültürel dramların kuramsal şemsiyesi altında mağduriyet, korku ve aşağılama anlatıları ile bu anlatıların Alevi kimlik oluşumu ve aktarımına katkıları tartışılmıştır. Analiz bölümünde ise, araştırma içerisinde derlenen aşağılama ve mağduriyet anlatıları analiz edilmiştir. Örnek kötü adam figürlerinin ve bunların "güncel yansımalarının" değerlendirilmesi, Alevi vatandaşların içsel korkularını, endişelerini ve kaygılarını anlama konusunda yardımcı olmaktadır. Bu duygusal etkenleri anlamadan derin kökenli etnik ya da mezhep çatışmalarına değinebilmek oldukça zordur.

2. Psiko-kültürel Analiz ve Kimlik Çatışmaları

Psiko-kültürel dram kavramı, Victor Turner (1975)'ın sosyal dram kavramından gelmektedir. Çatışma içerisinde kendilerinin ve diğerlerinin amaç ve eylemlerini tarafların nasıl belirlediğini ve ritüelin bunların oluşumunda nasıl önemli bir rol oynadığını analiz edebilmek için, kavramsal bir araç olarak psiko-kültürel dram kültürel ifadeleri ve psiko-kültürel anlatıları birbirine bağlamaktadır. Toplu ritüeller, gösteriler ve kolektif anlatılar metodolojik olarak kimliklerin oluşumu ve değişiminde bir de bunların gruplar arası etkileşimlerin şiddetli biçimlerine dönüşümünde temel bir rol oynamaktadır. Marc Howard Ross, psiko-kültürel dramı "birbiri ile rekabet halinde olan ve her bir grubun yaşamış oldukları önemli tarihsel deneyimleri ile modern kimliklerine ait müzakere edilebilmesi son derece güç öğeleri içeren temel anlatılar " olarak tanımlamıştır (Ross, 2001).

Psiko-kültürel dramın aşikâr odağı, dil, din, sosyal eylemler, müzik ya da popüler kültür gibi kültürel kimlik bileşenlerine ilişkin materyal kaynaklar ya da farklılıklar ile ilgili olabilir (Ross, 2001). "Daha derin ya da örtük bir açıdan bakıldığında, psiko-kültürel dramlar tartışılmaz kültürel savlar, algılanan tehditler ve/veya grup kimliğinin temelinde yer alan anlatılar ve mecazlara ilişkin haklar ile ilgili olayların

kutuplaştırılması hakkındadır" (Ross, 2001: 87). Psiko-kültürel dramlar, bu kritik olayların kültürel ve duygusal olarak tetiklenmiş durumları ve anlatılarını içermektedir. Bu tür anlatılar, bazen şiir, halk türküleri ve efsaneleri gibi sözlü türler aracılığı ile aktarılır. Sözlü aktarımlar, Alevi psiko-kültürel dramlar açısından çok yaygın kullanılan anlatı biçimleridir. Ross'a göre, bu anlatılar etnik çatışmanın analizinde bir temel olmalı ve bu çatışmayı hafifletmek içinde kullanılmalıdır, çatışmayı çevreleyen anlatılar ileriki bir çatışmanın tetikleyicisi olabilir (Ross, 2007: 28).

Kerbela Katliamını yâd etmek, Alevi cem ritüelinin çok önemli bir öğesidir. Bektaşiliğin kurucusu olan Hacı Bektaş Veli'yi, Pir Sultan Abdal'ı ve yakın zamanda gerçekleşen ve Alevilere ait oldukça üzücü bir olay olan 1993 yılı Sivas Katliamını, 1995 Gazi olayları, 1978 Maraş Olayları ve 1980 Çorum olayları gibi diğer acı dolu deneyimleri hatırlamak da Alevi kimlik mücadelesinin sürdürülmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu duygular, hem kolektif anlatılar ve hikâye türleri ile hem de anma törenleri, müzeler, dinî ayinler ve diğer anma türleri gibi daha kavramsal ve somut modeller aracılığı ile sunulmaktadır (Ross, 2007). Ötekileştirme ve kötülemeden kaynaklanan mağduriyet, korku ya da tehdit algıları ve aşağılanma, bir bütün olarak Alevi kimlik hareketinin önemli duygusal tetikleyicileridir. Tarihi anlatı ve deneyimler ile gündelik hayatta yaşananlar arasında görünenin çok daha ötesinde yakın ve dinamik bir etkileşim vardır ve bu dinamik etkileşim Alevi kimlik hareketinin en temel unsurlarından biri konumundadır.

2.1 Psiko-kültürel Dramların Alt Türleri: Mağduriyet Anlatıları

"Mağduriyet, faillerin veya faillerin haleflerince inkâr edilen haksız travmatik kayıp ve deneyim ile ilgili bir duygudur. Bir bireyin kendisini mağdur olarak niteleyebilmesi için, çektikleri acının isimlendirilmesi, kabahatliyi suçlayabilmesi ve bir tür tazminat ve mağduriyeti giderici hamle beklentisi içerisinde olması gerekmektedir (Huyse, 2003, p. 60)." Mağduriyet, Alevi kimliğinde süreklilik yönünü temsil etmektedir. Süregelen mağduriyet duygusu, tarihsel olarak korunmaktadır ve mağduriyet söylemleri, değişen sosyal ve politik çevrelerde var olan koşullara uyarlanmıştır. Mağduriyetin ahlaki sorumluluğu üzerine yapılan tartışmalar da çoğunlukla kimlik gruplarının sınırları ve yaşamış oldukları sorunları ve bu sorunların muhataplarını hakkında yapılan öznel münazaralara ışık tutan canlı tartışmalardır (Bar-Tal vd. 2007; Bar-Tal vd., 2009; Bar-Tal, 2000).

Bireyler arası, gruplar arası ya da uluslararası seviyede de olsa bu özellikler mağdur psikolojisinin özelliklerini özetlemektedir. Tarihsel acılar, seçilmiş travmalar ile başa çıkmaya çalışırken özellikle de mağduriyetin psikolojisi, ilişkiyi olumlu bir biçime dönüştürebilme noktasında önem kazanmaktadır (Kelman 1997; Volkan, 1998). Tarihsel çatışmaların inkârı ya da yanlış veya eksik tanıma durumu aynı zamanda geçmişte yaşanan şiddet deneyimlerinin olası bir yinelenme korkusuna

yol açar ve mağdurun psikolojisini devam ettirir (Wohl & Branscombe, 2008). Bu yüzden de mağduriyet duygusu, herhangi bir sosyal uzlaşma adımı atılmaması durumunda, kendini değişen koşullara göre tekrarlayabilmektedir. Mağduriyeti ortaya çıkaran sebep ve şartların ortadan kalkmasından sonra bile, politik, etnik ya da dini şiddet mağdurlarından oluşan birey veya grupların aynı acıyı hissetmeye devam ettikleri durumlar da olmaktadır. Luc Huyse bu durumu "yeniden mağdur olma" olarak tanımlamaktadır (Huyse, 2003). Yeniden mağdur olmanın sebepleri sadece duygusal değildir, birçok durumda bireye ya da gruba geçmişteki mağduriyetini yeniden hatırlatan yasal, sosyal ya da politik uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamalar

1. Mağdurun mağduriyet durumunun inkâr edilmesi,
2. Resmi birimler ile muhatap olunurken beklentilerin karşılanmaması,
3. Mağdur odaklı girişimlerin istenmeyen etkileri ve
4. Sosyal damgalama ve dışlanma şeklinde özetlenebilir (Huyse, 2003: 61).

Birçok Alevi için, Huyse'ın bahsetmiş olduğu bu dört "yeniden mağdur olma" koşulu hala devam etmektedir. Birçok Alevi, Sünni vatandaşların ve Türkiye'deki resmi yetkililerin Alevilerin çekmiş oldukları acıların farkında olmadıklarını düşünmektedirler. Resmi tanınma ve muhatap alınma konusundaki beklentileri karşılanmamıştır ve kendilerine karşı yapılan ayrımcılık ve ötekileştirmenin birçok alanda devam etmekte olduğunu düşünmektedirler.

Yeniden mağdur edilmeye sebep olan ayrımcılık ve ötekileştirmenin üstü kapalı ya da alenen yapılan eylemlerin yanı sıra, mağduriyet süreci geçmişte yaşanan şiddet olaylarının hatırlanmasını da içerir. Psiko-kültürel dramların ortaya çıkarılması aynı zamanda bu tavır ve algıların nasıl formüle edildiği ve nasıl yinelendiğini anlamamıza yardımcı olur. Geçmişte yaşanan mağduriyet, çekilen acılar ve travmalara ait anılar, birçok farklı anlatı biçiminde formüle ve temsil edilmiştir. Suç, utanç ve aşağılanma gibi mağduriyet ile ilişkilendirilebilen duygular ve mağduriyet hissiyatı Aleviler arasında farklı bir sosyal bütünlük şeklini almaktadır. Mağduriyet, ortak tehdit algıları ve kolektif duygular, kentsel bağlamlarda dağınık şekilde yaşayan Aleviler için tipik birleştirici etkenler haline gelmiştir. Birçok durumda, kentlerde yaşayan Aleviler arasında yaşanan ortak duyguların temelinde asimilasyon korkusu, dini radikalizm korkusu, mağduriyet hissi, ötekileştirilme sorunu ve belli bir noktaya kadar aşağılanma gibi etmenler yer almaktadır. Taşra ortamlarında ise, bağlantılar ve ilişkiler yüz yüze etkileşimler, ortak dini ritüel pratikleri, düğün ve evlilikler gibi ortak sosyal alanlarda şekillenir.

2.2 "Duyguların Nükleer Bombası[4]" olarak Aşağılanma

"İnsan onuru" ve "aşağılanma", son zamanlarda kimlik temelli uyuşmazlıkların duygusal sebepleri üzerine yapılan araştırmalarda, şiddetli anti-sosyal davranışların önemli bir boyutu olarak vurgulanmaktadır (Lindner, 2002; Goldman, & Coleman, 2005). Özellikle, "intihar terörizmi" ve "uzun süreli asimetrik mücadelelerin" yayılımından sonra daha çok ortaya çıkan kendi kendine zarar veren şiddetin güdüsel arka planı, onur ve şeref gibi terimlerle ilişkili olarak anlaşılmıştır (Lindner, 2001; Lindner vd., 2006). Aşağılanma "bir birey ya da grubun zorla gurur, onur ya da şeref gibi öğelerine zarar veren ya da yok eden boyun eğdirme süreci" olarak tanımlanmaktadır (Lindner, 2006: 172). Travma odaklı yaklaşımlara kıyasla aşağılanma ve insan onuru gibi kavramsallaştırmaların avantajlarından bir tanesi, aşağılanmanın tamamen iç ruhsal bir kavram olarak tanımlanmamasıdır. Somut terapik iyileşme mekanizmaları ve süreçlerini öne süren travma odaklı açıklamaların aksine, aşağılanma üzerine yapılan araştırmalar çatışma çözüm mekanizmalarının, bozuk sosyal ilişkileri düzelttiğini öne sürmektedir. Kültürel kodlar, kolektif değerler ve sosyal kıyaslamalar hem aşağılanmanın doğasını hem de ona karşı verilen tepkileri şekillendirmektedir.

3. Yöntem

Bu çalışmanın temel epistemolojik ve metodolojik alt yapısı itibari ile sosyal inşacılığı temel almaktadır. Sosyal inşacı yaklaşıma göre toplumsal anlam kendi başına veya toplumsal etkileşimler olmadan var olamaz. Sosyal anlam toplumsal etkileşim esnasında dinamik bir şekilde inşa edilir (Burr, 1995). Anlamın hangi süreçlerle inşa edildiğine, müzakere edildiğine ve değiştirildiği ana araştırma sorunsalıdır (Schwandt, 2002; Burr, 1995). Bu çalışmada dinamik bir olgu olan Aleviliğinin inşa edilişi ve dönüşümüne dair süreçler anlaşılmaya çalışılmıştır. İnsanlar sosyal hayatın nasıl işlediğine dair deneyimlerini bilişsel süreçlerle inşa ederler. Daha sonraki tecrübelerini de arketipler gibi bilişsel araçlarla anlamlandırırlar. Kimlik gibi çok katmanlı bir olgunun ancak dinamik süreçlerle anlaşılabileceği ön kabulü ile Alevi kimliğinin oluşumu ve dönüşümüne etkisi olan arketipler ve bu arketiplerin anlamlandırılma süreçleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada nitel veriler kullanılmıştır ve kullanılan temel veri ise kişiler tarafından anlatılan/ hikâyelenen toplumsal anlatılardır. Çoklu Vaka Anlatıları (ÇVA) tekniğinde toplumsal anlatılar benzer temalar etrafında derinlikli görüşmelerle elde edilmiştir. Bu çalışmada kullanılan ve referansta bulunulan anlatılar ve hikâyeler ise Alevi toplumsal anlatılarını, travmalarını ve negatif toplumsal deneyimlerini anlamak için analiz edilmiştir.

Psiko-kültürel yorumlamalar, hem bir araştırma alanı olarak hem de kamusal belgeler, beyanlar, popüler ve akademik kitaplar, şarkılar, sözlü kültür, vaazlar, filmler ve günümüzde internet sayfaları, bloglar, kişisel yaşam öyküleri gibi birçok farklı biçimde mevcuttur. Bu çalışmada, Alevi yazarların kitapları ve söylemleri gibi

kamusal anlatılar ve yaşam öykülerinin bir birleşimi veri olarak toplanmıştır. Bu çalışma, hikaye ve anlatıların zengin ve hatta çetrefilli yaşam olgularını ve bireysel ile kolektif deneyimleri diğer türlerden çok daha iyi somutlaştırdığını savunan kuramsal yaklaşımları benimsemiştir (Lieblich vd., 1998). Alevi olmaları, kimlik dönüşümleri, yaşamlarındaki önemli olaylar ile ilgili kritik anılar ve bireysel öyküler ile ilişkili olan bireysel yaşam öyküleri, önemli sosyal kaynaklar olarak ele alınmıştır. Kolektif öykülerin öğeleri ve içsel detayları adeta bireylerin anlatımları ile ifade bulmuştur. Kamusal ya da bireysel anlatılar gibi pragmatik siyasi endişelerin değişimi ve çeşitleri son derece önemli kaynaklardır. Grup öyküleri ve anlatıları da bireylere ve diğer gruplara kendileri ya da bir başkası ile yaşadıkları çatışmayı açıklamada ya da yeniden ortaya çıkarmada yardımcı olur (Ross, 1997; 2001).

Mitler ya da tarihsel anlatılar gibi öyküler ve kolektif anlatılar toplumsal biçimlenme ve sürdürme açısından son derece önemli hikâyelerdir (Hinchman & Hinchman, 1997: xvii). Anlatılar, toplumları ve farklı çizgiler arasındaki ortak anlamları organize eden bağlayıcı yapılar olarak tanımlanmaktadır. Bütünsel yapılara dayanan ilkel ve materyal çıkarların aksine, anlatılar kültürel bir ait olma duygusu yaratırlar. Kolektif anlatılar, kolektif deneyimlerin geçici düzenlerinde rol oynarlar. Tarihsel anlatılar ve tarihsel bilgiler ile ilgili tartışmalar da Alevi kimliğinin yeniden anlaşılmasının temel boyutlarıdır. Mevcut olan ve yaygın bir şekilde grup üyeleri tarafından paylaşılmakta olan kolektif öyküler, ulusal ya da grup mitleri ve kolektif idealler, bireysel öykülerin tanıtımında önemli rol oynar.

Bu yüzden Alevi "kimlikleri" var olan kültürel ve anlatı kaynakları doğrultusunda yeniden yorumlanır ve aktarılır. Tarihsel, kültürel, sosyal ve politik anlatıların her biri, Alevi kimliğinin anlaşılması ve yeniden tanımlaması sürecinde önemli roller oynar. Fakat daha da önemli olan, Alevi kimlik çatışmalarında yer alan kaynakların pratikteki kullanımlarıdır. Odak noktam, bu kaynakların altında yer alan derin anlamları çözümlemekten çok bu kaynakların kimlik tanımlama sürecinde gördükleri işlevleridir. Öyküler ve anlatılar aynı zamanda Alevi toplumunun duygusal ve normatif özelliklerini yansıtmaktadır. Anlatılar, kamusal dokümanlar ve diğer ikincil kaynaklara da gönderme yapan daha geniş bir sosyal ve kültürel bağlam kapsamında değerlendirilmiştir.

ÇVA yaklaşımı, anlatı verilerini toplamak için kullanılmıştır. ÇVA, "araştırmacılar tarafından, aynı çalışmanın bir parçası olarak çok sayıda bireyden tematik anlatı verileri toplamak amacıyla kullanılan araştırma metodolojisi" olarak tanımlanmaktadır (Shkedi, 2005: 20). Tek bir birey ya da belirli bir öykü ya da olayın yaşam döngüsüne dair derin bir araştırma yapmak yerine, bu çalışma birçok katılımcının yaşam öykülerini incelemektedir. ÇVA yaklaşımının temel özelliği "araştırmacının

her bir denekle tanışmak ve konuşmak ve kendilerinden bilgi toplamak için nispeten daha az zaman harcıyor olmasıdır" (Shkedi, 2005).

Bu araştırmada, 70 katılımcı ile yapılan derinlikli mülakatlar sonucunda temel veriler toplanmıştır. İçerikleri bakımından bu görüşmeler oldukça detaylıdır. Bu çalışmanın araştırma verilerini oluşturan temel kaynak da bilinçli olarak seçilmiş bir grup Alevi vatandaşla (gazeteciler, âlimler, yazarlar, akademisyenler, kurum liderleri, iş adamları ve kadınları, gençler, dedeler, dini figürler, politikacılar ve diğer sıradan vatandaşlar) yapılan görüşmelerdir. Bu birincil kaynaklara ek olarak, geniş ölçüde ikincil kaynak da kullandım. İkincil veri kaynakları ise, Alevi dergileri, kitapları, internet siteleri, tüm e-posta gruplarında yer alan metinlerin içerikleri ve referanslarından oluşan gözlemler ve bu araştırmada atıfta bulunduğum tüm önemli kaynaklardır. Kullanılan ikincil kaynaklar aynı zamanda argümanların ve bulguların bağlamı ile ilintilendirilmesi ile de yakından ilgilidir. Görüşmeler, Şubat 2006 ile Nisan 2007 tarihleri arasında üç büyük şehir olan İstanbul, Ankara ve Malatya'da gerçekleştirilmiştir.

4.1 Mağduriyet Anlatıları, Kimlik İnkârı ve Alevilerin Sol ile İmtihanı

Anadolu tarihinde halk isyanı, sosyal ve ekonomik çekişmelere ait yüzlerce anlatı vardır. Bunlar sözlü şekilde nesillerden nesillere aktarıla gelmiştir. Bu isyanların ve çekişmelerin önemli bir kısmı, on altıncı yüzyıl sonrasında Kızılbaş[5] Türkmen kabileleri tarafından başlatılmıştır. Bu tür çekişmelerin birçoğuna ait sebep, sosyal ve ekonomik bağlamda ötekileştirilme ve memnuniyetsizlik iken, şu an bu sebepler Alevi aktivistler tarafından Alevi kimliğinin tanınması için verilen günümüz mücadelelerin kökenleri olduğu iddia edilmektedir. Devrimsel iradenin söylemleri ile birlikte kalıcı ötekileştirme, mağduriyet ve aşağılanma duyguları, Alevi gençliğinin aşırı sol örgütlere yoğun olarak katılımını tetiklemiştir. Bu tür örgütlerin hemen hepsi de belli başlı şiddet eylemlerinde bulunmuşlardır. 1970'ler, 80'ler ve 90'ların başlarındaki organize şiddet eylemleri, Alevi kimlik talepleri ile işlenmemiştir ama bu tür kurumlar için Alevi vatandaşlar arasından militan ve üye toplamak her zaman çok daha kolay olmuştur.

Marx, Lenin ve Mao gibi karakterlerin günümüz Pir Sultan Abdallarına ya da Şah İsmaillerine benzetilmeleri oldukça yaygındır. Hatta laik Aleviler ya da ateistler bile sosyal direniş söylemlerinde, Emevi hanedanlığının baskıcı mirasına, Hz. Hüseyin[6]'in şehit edilmesine ve Yezit katliamlarına atıfta bulunmaktadır. Bu tür Marksist kökenli ya da laik grupların ilgilendiği noktalar din ya da mezhep değildir, bu insanlar için aslında önemli olan "baskıcı merkez otoritelere karşı verilen sürekli mücadeleler ve dogmatik, aşırı siyasi ve taraflı din yorumlamalarıdır." Bu yüzden de Türkiye'nin geri kalanı ile birlikte Alevi topluluğunun birleşmesini engelleyen bu gücenmeler beraberinde birçok başka nedeni getirmiştir. Alevi vatandaşların Tür-

kiye Cumhuriyeti'ne olan bağlılıklarının oldukça kuvvetli olduğu düşünülmektedir. Ötekileştirme, aşağılama, baskı, isyan, güvensizlik ve daha ötesindeki ötekileştirme ile sonrasında gelen memnuniyetsizlik döngüsü, yüzyıllardır çok farklı şekillerde süregelmiştir. 1990'ların başlarında başlayan bu yeni mücadelenin adı "Alevi kimliğinin tanımlanması için yapılan mücadele" oldu (Massicard, 2007; Sökefeld, 2008). Günümüz demokratik Türkiye bağlamında, bu mücadeleyi sürdürmek için birçok şiddet içermeyen ve demokratik kanal mevcuttur. Korku, mağduriyet psikolojisi, aşağılanma gibi duyguların psiko-kültürel tetikleyicileri ve bu duygulara ait travmatik anılar, yeknesak olmayan "Alevi hareketinin" arkasında yer alan oldukça önemli etkenlerdir.

Tehdit altındaki kimliklerin bu yoğun duygusal boyutlarını ele alabilecek hiçbir yasal ve rasyonel mekanizma bulunmamaktadır. Hatta sağ kanadın, milliyetçi ve İslamcı politikacıların uzlaştırıcı hareketleri bile asimile edici hileler olarak yorumlanmaktadır[7]. Bu araştırmanın sonuç bölümünde ele alınacak olan şu an yönetimdeki iktidar partisinin son zamanlardaki Alevi açılımları da (Köse, 2010) bu şekilde yorumlanmıştır. Tarihi anı sembolleri ve bazı önemli olayları hatırlama, bu uzlaştırılamaz duyguların bazılarını anlayabilme konusunda bize yardımcı olmaktadır. Alevi aktivistler ve âlimler tarafından yazılmış kitapların birçoğu tehdit içeren anlatılara ve okuyuculara travmatik tarihsel deneyimleri hatırlatan anlatılara ait ifadeleri içermektedir. Son zamanlarda Alevi kimliği ve tarihi üzerine yazılmış olan bir kitabın önsözünden alınmış olan aşağıdaki alıntı, bu tür ifadelere verilebilecek bir örnektir.

> *Özetle, yüzyıllardır sistematik olarak asimile edilmeye çalışılan Aleviliğin, kendi öz kimliğiyle yakalamaya başladığı yeni özgürleşme ve temsiliyet olanağı, hem dıştan hem de içten çürütülmeye ve etkisizleştirilmeye çalışılıyor. Selçuklu ve Osmanlı'da bitmeyen, ne yazık ki Cumhuriyette de devam eden bir öğütülme ve çürütme iradesi ile karşı karşıyayız. (Erdoğan Aydın, Kimlik Mücadelesinde Alevilik, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2007, s. 12.)*

"Ötekiler" ya da "yabancılara" karşı takınılan savunmacı ve hatta bazen hasmane tutumlar, birçok Alevi tarafından meşru tavırlar olarak kabul edilmiştir. Aslında, "aramıza sızmaya çalışan ve bizi asimile etmeye çalışan düşmanlar tarafından etrafımız sarılı" zihniyetin tamamı oldukça yaygın bir korkudur. Harici (Yezitler, Emeviler ve emperyalistler) ve dâhili (Hızır Paşalar ve gizli servis ajanları gibi) düşmanlar Alevilerin etrafını çevrelemek istemektedir algısı yaygınca dile getirilmektedir. Alevi kimliği siyasi girişimcileri bu tür söylemlerle kendi ideolojik tutumlarını meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Korku, acı ve gücenme içeren bu duygusal konumun tamamı, tehdit edilen kimliklerin birçok özelliğini yansıtmaktadır.

4.2 Bastırılanın Geri Dönüşü: Aşağılama ve Yaşam Öykülerinde Dönüm Noktaları

Bilgi edindiği insanların çoğunluğu, okullarında, iş yerlerinde, askerliklerine benzer çevrelerinde ve komşuluk ortamlarında tecrübe edindikleri aşağılanma yüzünden psikolojik yaralara maruz kalmışlardır. Kamusal alanlarda gerçekleşen iftira ve aşağılama gibi durumlarla karşılaşmak zordur ama bu durumlar bireyler arası bağlamda sıklıkla gerçekleşmektedir. Bu iftira ve aşağılanma yorumları ve kamusal görüşler, Alevi vatandaşların bireysel ve kolektif kimliklerinin algılanmasında önemli dönüm noktaları oluşturmaktadır. Yoğun duygular, gerilimler ve endişeler çoğunlukla bu dönüm noktaları ile ilgilidir.

En önemli hakaretlerden birine sebebiyet veren kamusal örneklerden bir tanesi de "Güner Ümit Olayıdır[8]". Güner Ümit'in Kızılbaşlarla ilgili olumsuz ahlaki imalar içeren kinayesi, bu ve benzeri iftiralardan rahatsızlık duyan birçok Alevi vatandaşa, Alevilere atılan iftiraları kamusal olarak lanetleme imkânı sağlamıştır. Bu aslında, iftiralar, haksız suçlamalar ve kalıp yargılar yüzünden yüzyıllardır süren aşağılamalara verilen bir tepkiydi. "Mum söndü" ,"temiz değiller" ve "kuyrukları var" gibi kalıplar da yüzyıllardır süregelen kalıp yargılar ve iftiralar arasındadır. Bu tür söylemlerin ifade edilmesi çoğunlukla hem kamusal hem de bireysel Alevi anlatılarında dönüm noktaları yaratmıştır. Kamusal iftiralar ve kinayelerde önemli olan, bu tür girişimlerin tarihsel olarak Alevi vatandaşları küçük düşüren kültürel ve sembolik iftiraları açığa çıkarıyor olmasıdır. Bu tür aşağılayıcı ifadelere ve tehditlere karşı verilen tepkiler, temel çoğunluğun kimlikte farklılık ve ait olma gibi kültürel duygularını harekete geçirmektedir. Bu yüzden, bu tür kritik dönüm noktaları, benlik ve toplum algıları, kolektif tarih kavramı ve yaşam öyküleri açısından son derece önemlidir.

Bu adam, Sünni ön yargılarını kamusal alana taşıdı

Bu adam halk arasında konuşulan, ama seslice dile getirilemeyenleri bir şekilde ağzından kaçırarak telaffuz etti. Allah tarafından oldu bu yani iyi ki oldu. Beş sene boyunca, beş sene üst üste Alevilik şöyle, Sünnilik böyle konuşuldu. Ama neden?

Birisi bunu çıktı medyada dile getirdi. Halk arasında Aleviler mum söndü yapar gibi saçma düşüncelerin hepsi birden bire gözümüzün önüne pat diye geldi işte. O adam olmasaydı, o gafı o adam yapmasaydı bu kadar gündeme taşınmayacaktı ki bu Alevilik Sünnilik meselesi. Aleviler de bu sayede hesaplaşabildi böyle düşünenlerle. (M.A., esnaf)

"Güner Ümit Olayı" birçok Alevi vatandaşın yaşamında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Alevi toplumunun "ahlaki zayıflığı" ve "düşkünlüğü" ile ilgili oldukça yaygın hikâyeler ve birçok aşağılayıcı ifadeler olmasına rağmen, bunlardan hiçbiri daha önce kamusal alanda bu şekilde ifade edilmemişti. Bu tür

hikâyeler ve iftiralar, birçok Alevi'yi yaşamlarının belirli noktalarında gücendirmiştir. Alevi vatandaşlar, Güner Ümit Olayı ile birlikte, ilk kez kendi öfkelerini ve içerlenmelerini kamusal olarak ifade edebilme şansı bulmuşlardır. Ümit'in kinayesi ve taşıdığı sembolik arka plan, Sünni nüfusun Aleviler hakkındaki belirli kalıp yargılarının bir şekilde dışavurumunu ifade etmekteydi.

Var olan tehditler durumunda insanların kolayca harekete geçebileceğini gözlemledik.

Programın yayından kaldırılmasıyla ilgili o gün aniden gerçekleşen ve hiç organize edilmeyen protesto önemliydi. Aynı şekilde Şahkulu'nda Dergahı'nın üzerindeki inşaatın sökülmesiyle ilgili olan protesto da. Bunların hepsi organize edilmeden birdenbire Alevilerin genç kesiminin protestoları sonucunda durdurulmuş şeylerdir. Bu açıdan çok önemlidir. İstenildiği anda hiçbir örgütlenmeye gerek bile duyulmadan kendi varlığıyla ilgili konularda Alevi gençler inisiyatifi barışçıl yoldan ele alabilir. Alevilerin birçoğunun kendi gündelik hayatında yaşadığı tehdit algısı toplumu doğal bir şekilde harekete geçirmiştir. Bu olay aynı zamanda Alevilere bu tarz olaylar karşısında mobilize olma konusunda bir özgüven de verdi. (V.K., akademisyen).

Bu olayın Alevi toplum ciddiyeti içerisinde daha geniş bir anlamı olduğu için, Aleviler bu tür aşağılayıcı ifadelere karşı koymaya hazırdı. Asıl önemli olan bu protestoların şiddet içermemesi ve tasarlanmamış doğasıdır. Bu kolektif tepkide birçok Alevi'yi birleştiren şey ise, rahatsız edici popüler iftiralar ve bireysel aşağılanma deneyimlerinin hatırlanmasıdır. Bazı Aleviler kendi kimliklerini gizlemeye devam ederken diğer birçok Alevi kimliklerini açığa çıkarıp köklü kültürel aşağılama mekanizmalarına karşı çıkmışlardır.

Bu olaydan sonra Zülfikar[9] takmaya başladım.

Alevilerin kestiği yenmez onlarla konuşulmaz gibi ön yargılar her dönemde oluştur. Birçok ailenin Alevilerle ilgili bilinçsiz olmasından kaynaklanan şeylerdi. Lisedeyken Güner Ümit olayı olmuştu. Orta okulda arkadaşımla yaşadığım talihsiz olaydan sonra boynumda altın zülfikarla dolaşırdım, Hz. Ali'nin kılıcı. Herkes Alevi kızımız geldi derdi, belkide benim hırçın noktam orda ortaya çıktı, o orta okuldaki olaydan sonra boynuma kılıç takmaya başladım. Güner Ümit olayı oldu o arada, Güner Ümit olayı olduktan sonra çevremdeki birçok insan gelip benimle konuştu, ailelerinden duydukları şeyleri aktardılar. Ciddi manada bu olay en azından bizim okulda konuşuldu. Sürekli sorularla geldi insanlar, sanki dini bir merkezimde ben, o merkeze başvurur gibi. Belki bu zülfikarın verdiği rahatlıkla bu kız Alevi, biliyor ve ona soralım gibi, o belki dönüm noktası diyebileceğimiz bir noktaydı. Güner Ümit tekrardan Turnike programına başladı, bırakmak zorunda kaldı. (B.Ö., halkla ilişkiler uzmanı).

Cem evlerini ibadet mekânı olarak yasallaştırmanın zorluğunun yanında, zorunlu din derslerine karşı yapılan eleştiriler de Alevi hareketlerinin önemli argümanlarındandır. Birçok Alevi için zorunlu din derslerinin yol açtığı olumsuz deneyimler, "baskın öteki" tarafından yaratılan sistem ile yüzleşmenin ilk örneğini oluşturmaktadır. Aşağılanma, ya kimliğin reddine ya da kimliğin tepkisel bir şekilde ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Her iki durumda da kişilerarası ve gruplar arası ilişkiler olumsuz yönde gelişmektedir.

Gençlik döneminde din dersleri ve küçük düşürülme

Ben ortaokul dönemlerimi hatırlıyorum, biz duaları doğru düzgün ezberleyemezdik. Sınıfın karşısına çıkarıp namaz kıldırırlardı, biz beceremezdik. Ve biz o kendi arkadaşlarımızın içerisinde bir de dışlanırdık, aşağılanırdık. Onun için biz Alevi olduğumuzu 1980'den sonra, İstanbul'daki Gazi olaylarından sonra söylemeye başladık. (H.S., dernek yöneticisi).

Öğretmenimiz bizi küçük düşürdü

O zamanları en büyük problem okullardaki din dersleri idi. Din dersleri seçmeliydi. Ama şu şekilde seçmeliydi: Girmek istemeyenler dilekçe veriyorlardı. Dilekçe verdikten sonra o dersten muaf sayılıyorlardı. Mesela lisede, bizim sınıfta 50 tane öğrenci vardı, 50 öğrenciden 10 kişi din dersine girmemek için dilekçe vermişti. Bu 10 kişi din dersi öğretmeni tarafından haftalık ders programında bir günlük dersi vardı. Her hafta taciz ederdi.

Din dersi öğretmeni bizi özellikle sokardı, yoklama yapardı. Biz dersten muaf olduğumuz halde mahsus bizi sokardı, yoklama yapardı. Yoklama yaptıktan sonra kalkın, gidin demezdi. Toplu gitmemize de müsaade etmezdi, bu sefer tek tek çıkarken de belli bir tepki oluşurdu. Bu sefer herkes kapıyı çarparak çıkardı. Ardından sınıftaki 50 kişinin 40 kişisi sana düşman kesilirdi. Senin o sınıftan kapıyı çarparak çıkman belki öğretmene tepkiydi ama sınıftakiler de onu kendilerine yönelik olarak anlıyorlardı. Hatta kendi inançlarına yönelik tepki olarak algılıyorlardı. Arkasından bunun rövanşı başka bir derste kavga şekline dönüşüyordu. Şehrin sokaklarında, caddelerinde kavga şekline dönüşüyordu. Huzursuzluk kaynağı oluyordu. (C.S., yazar).

İş yerlerinde ve okullarda iftira ve suçlanma: Aleviler Temiz değildir

Askerde çok farklı insanlara tanışırsın, kaynaşırsın. Askerde erkek olursun derler. Askerde hocayla bir gün konuşuyoruz. Tabi o anlatıyor, ben anlatıyorum. Hoca, Peygamber efendimizden, Hz. Ali efendimizden bahsediyor, ben bahsediyorum. Ben Alevi olduğumu söylemedim. Bir gün öyle bir muhabbet açıldı, bu dedi ki: Bizim orada bir Aleviler var, bir pis insanlar. Ya hoca şimdi niye öyle söylüyorsun Alevilere. Ya bildiğin gibi değil, bunlar çok pis. Çingene bunlar dedi. Hocam ben de Aleviyim dedim. Bunun oturduğu yerden bir sıçrayışı var, hâlâ gözümün önünde. Maalesef hoca bile böyle düşünüyor, diğerleri ne düşünür. (B.Ü., serbest meslek).

Alevi vatandaşların sosyal alanlarda "öteki" ile hatta özellikle bilgisiz ve kötü niyetli "öteki" ile karşılaştıklarında ahlaki olarak aşağılandıkları, küçük düşürüldükleri ve ötekileştirildikleri durumlara ait anlatılar ve kişisel olaylar oldukça fazladır. Okullar, askerlik, iş yerleri, evlilikler ve komşu ortamları gibi öteki ile yüzleşme alanları birçok Alevi'nin kimlik ve bilincinin belirgin hale geldiği ortamlardır. Birçok Alevi vatandaşın yaşam öykülerinde önemli dönüm noktaları oluşturan bireysel aşağılanma ve ötekileştirilme deneyimleri, "grup geçmişleri" ve "grup anlatıları" gibi dramatik tarihsel kolektif deneyimler ile ilişkilidir ve Alevi benliğini bu anlatıların "sürekli mağduriyet" öznesi haline getirmektedir. Bu tür iftiraların süregelmesi, anlamlı özürlerin dilenmemesi ile ötekileştirilmeleri ve mağduriyet durumları, Alevi vatandaşları tekrardan mağdur etmekte ve küçük düşürmektedir. Özellikle de son yirmi yılda, bazı alanlarda sosyal damgalama ve dışlanmanın etkilerini azaltmaya yardımcı olan daha sistematik ve daha kurumsal kanallar aracılığıyla Alevi vatandaşlar bu aşağılayıcı kamusal söylemlere ve eylemlere karşı çıkmaya başlamıştır. Fakat bireyler arası ve gruplar arası ölçüdeki müdahaleler çok daha karışık ve zordur çünkü bu müdahalelerde popüler Sünni anlatıları yer almaktadır.

4.3 Alevi Anlatılarında Kötü Karakterler ve Takipçileri

Kamusal hafızaları ve tarihsel anlatıları ile ilgili Alevi söylemleri, korku temalı öyküler konusunda oldukça zengindir. Bu tür öyküler ve anlatılar çoğunlukla, çatışmaları ile ilgili belli başlı kamusal figürleri ve eylemleri meşrulaştırmak ya da meşruiyetini zedelemek için kullanılmıştır. Sosyal ve politik Alevi aktivizmi yüzyıllardır süren çekişmelerin bir devamı olarak sunulmuştur ve kahramanların isimleri yeni nesiller için bir ilham kaynağıdır. Hemen hemen tüm Alevi vatandaşlardan "kimlik mücadelesi" ile ilgili tarihsel bir anlatı duymak mümkündür. Tanınma amaçlı modern Alevi mücadelesi, yüzyıllardır süren hayatta kalma ve onur mücadelesinin bir devamı niteliğindedir. Aynı mantıkla, Yezit, Hızır Paşa ve Yavuz Sultan Selim gibi tarihin kötü adamları da Alevilerin sosyal hafızalarında hala canlı bir şekilde yer almaktadır. Birçok Alevi için, şu an karşı karşıya oldukları sorunlar aslında çok eskiden beri süre gelmektedir ve tarihte yer alan bu kötü adamların özelliklerinin de birçok modern birey tarafından devam ettirildiğine inanılmaktadır. Korku anlatılarında önemli olan nokta, bu tür anlatıların hem Alevi vatandaşların tehdit ve sorunlarının daha geniş bir kültürel bağlamda "anılmasına" yardımcı olmaları hem de Alevi topluluğunu, kendi kültür ve kimliklerini koruyabilmek için bir araya gelmeye teşvik etmeleridir. Neredeyse hiç yatışmayan kalıcı bir korku vardır, bu kalıcı olarak güvende olamama duygusu, Alevi toplumunun sınırlarını "harici düşmanlara" karşı kuvvetlendirmeye yardımcı olmaktadır.

Hz. Ali, 12 İmam, Hacı Bektaş Veli, Şah İsmail, Pir Sultan Abdal gibi Alevilerin kahraman olarak gördükleri figürler üzerine yazılmış sayısız akademik ve akade-

mik olmayan yayımlar mevcuttur. Bu figürler kesinlikle Alevi kimliğinin, Alevi ahlak ve inanç sisteminin oluşumunda son derece önemli rol oynamaktadır. Popüler Alevi anlatılarının kötü adamları da aynı ölçüde, özellikle Alevi toplumunun korkusu gibi önemli duyguların anlaşılmasında önem taşımaktadır. Bu figürlerin modern çatışmalar ve tartışmalar içerisinde nasıl yer aldıkları da yine Alevi vatandaşların psikokültürel dramlarının anlaşılması ve ele alınabilmesi açısından önem taşımaktadır. Alevi kimliğinin sınırları, bu kötü figürlerin Alevilerce tanımlanmış ahlaki özellikleri üzerinden müzakere edilmektedir. Bu açıdan bu figürler aynı zamanda tarih ötesi (metahistoric) figürlerdir.

Tarihsel Alevi hafızasında, örnek kötü adam karakterleri olarak temsil edilen belli başlı birçok figür vardır, bu figürler Alevi topluluğunun atalarını yok etmeye ya da aşağılamaya çalışan figürler olarak kayda geçmiştir. Bu karakterler, Aleviler için psiko-kültürel dramların ve yaşanan travmatik olayların temel oyuncularıdır. Bu karakterlerin mirasları, hala korku ve öfke kaynağı olarak algılanmaya devam etmektedir. Alevi toplumunun rakipleri ya da diğer düşmanları bugün bile bu kötü adam karakterlerinin örnek imgeleri ile tanımlanmakta ve kınanmaktadır. Aleviler arasında muhafazakâr Sünnilere 'Yezit' gibi bizi sevmiyorlar ve bize güvenmiyorlar şeklinde atıfta bulunmak, ya da muhafazakâr politikacılardan bazılarına 'Muaviye' olarak hitapta bulunmak son derece yaygındır. 'Hızır Paşa' ise, Sünniler ile işbirliği yapmaya ve Alevileri kolektif hedeflerine ulaşmaktan alı koymaya hazır olan Alevileri tanımlamak ve dışlamak için kullanılan bir deyimdir.

Alevi anlatılarında "kötü adam" karakterlerinde önemli olan, Alevi toplumunun yüzyıllardır çekmek zorunda olduğu içsel ve soyut korkuları somut bir hale getiriyor olmalarıdır. Yezit, Muaviye, Ebussuud gibi anlatılarda geçen kötü karakterler, Alevi vatandaşların korkularını, nefretlerini ve diğer birçok olumsuz duygularını örneklendirmektedir. Modern mücadeleler ve gerilimler, bu figürlerin "değer ölçütleri" bağlamında değerlendirilip yorumlanmaktadır. Anlatılar Alevi tarihinin ve kaynaklarının ne zaman başladığını söylerse söylesin, bu kaynaklar sürekli bir mücadele biçiminde tasvir edilmiştir. Yezit, Muaviye, Ebussuud ve Hızır Paşa, kötü adam karakterlerinin dört ünlü arketipidir. Çalışmada ele alınan diğer birçok kötü adam karakteri mevcuttur ancak bu dört isim, olumsuz özellikleri ile karakterleri bağlamında en çok öne çıkan ve atıfta bulunulan isimlerdir.

i) Yezit (Ebu Süfyan oğlu Muaviye'nin oğlu Yezit/ 645-683): Kerbela Felaketinin en önemli faili ve Ehli-Beyt'in düşmanı olarak kabul edilir. Şiddet kullanarak Alevilerin atalarını yok etme girişimleri, saf kötülük ve katliam ile anılır. Hatta kendilerini seküler ya da "ateist" olarak tanımlayan Aleviler bile, rakipleri ve düşmanları için "Yezit" ifadesini kullanmaktadır. Uzun zaman boyunca Aleviler can düşmanlarını "Yezitler" olarak adlandırmıştır. Birine "Yezit" diye seslenmek, Aleviler için en

kötü aşağılama biçimidir ve bu ifade sıklıkla hoşgörüsüz muhafazakâr Sünniler için kullanılmaktadır.

ii) Muaviye (Ebu Süfyan oğlu Muaviye/ 602-680): (Mekke) Muaviye, Yezit'in babası ve Ebu Süfyan'ın oğludur. Muaviye Hz. Ali'nin baş düşmanı olarak kabul edilir, babası da Peygamber'in düşmanı olarak anılırdı ve oğlu da Hz. Hüseyin'in katilidir. Kendi çıkarları için yapılan siyasi oyunlar, koalisyon oluşumu ve dini sömürüler Muaviye ile anılmaktadır. Alevilerin Muaviye'yi sevmemesinin birçok nedeninden bahsedilir ancak birçok kişi tarafından Muaviye'nin haksızlığını göstermek için anlatılan iki ana olay vardır. Sıffin Savaşı'nda, Muaviye'nin birlikleri, Hz. Ali'nin birliklerini durdurmak için Kur-an sayfalarını kullanmışlardır ve daha sonra yaşanan Hakem Olayı'nda da bir hilekâr olduğuna inanılmaktadır. Muaviye, kendi kabilesinin özel çıkarlarını korumak için dini sömürüler aracılığı ile hile yaptığından, karmaşık siyasi oyunlar ve siyasi düzenbazlıklarla anılır.

iii) Ebusuud (1490- 1574) (1. Süleyman'ın Şeyhülislamı): 1. Süleyman ve 2. Selim zamanındaki Şeyhülislam idi. Küçük mezheplere karşı olduğu ve onları bastırmak ve sınırlamak için yasal uygulamalar getirdiği bilinmektedir. Bazı yasal prosedürler ve uygulamalar uydurarak Kızılbaşların dışlanmasına ve mağdur edilmesine hukuki ve dini açılardan meşruiyet zemini oluşturduğu düşünülmektedir. Kızılbaş ile diğer küçük heteredox mezhepleri baskı altına alıp asimile etmek için iftiralarda bulunmakla suçlanmaktadır.

iv) Hızır Paşa (Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur ancak 1560'larda görevde olduğu bilinmektedir): Hızır Paşa'nın Alevi toplumu içerisinde "iktidar hırsı yüzünden kendi toplumuna ihanet eden kötü adam" örneği olduğu düşünülmektedir. Tarihi karakteri ve biyografisi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır ama Pir Sultan Abdal aleyhinde eylemlerde bulunduğuna inanıldığı için kendisi hakkında olumsuz suçlamalar mevcuttur. Alevilerin düşmanları ile işbirliği yapmakla ve kendi gelmiş olduğu topluma baskıda bulunmakla suçlanmıştır.

Bu örnek kötü adamlar ve bu karakterler etrafında gerçekleşen kahramanca ya da trajik olaylar ile ilişkili tüm anlatılar, mitik-tarihsel olaylar olarak kabul edilebilir (Rothbart & Bartlett, 2008). Bu olaylar ve karakterler etrafındaki dini olmayan, ahlaki ve duygusal düzen, Alevilerin endişeleri, öncelikleri, mücadeleleri de duygusal durumlarına göre eşsiz bir şekilde tarif edilmiştir. Bu figürler ve ilişkili olayların ahlaki ve duygusal temelinden ve kötü karakter örneklerinden bahsettikten sonra, Aleviler için "kötünün iyisi" ya da "kötüler" kavramları üzerinde biraz daha duracağım.

Kötü adamları ele alıp değerlendirmek, Alevilerin ahlaki değerleri; korku, elem, garez gibi kolektif duyguları ve yine Alevilerin çözüme ulaşmamış travmatik deneyimlerini ve geleceğe dair beklentilerini anlayabilme konusunda bize yardımcı olmaktadır. Ayrıca, bu tarihe ya da günümüze ait kötü karakterlerin pratik amaçlar

bakımından birbirleri ile nasıl ilişkili olduklarını çözebilmek de son derece faydalı olacaktır.

Aşağıda, Tablo 1, 2 ve 3[10]'te yer alan isimlerle bağdaştırılan kötü karakterleri, eylemlerini ve suçlarını içeren bir liste özetlenmiştir. Sadelik ve netlik kazandırmak amacıyla, sıklıkla bahsedilen kötü karakterler dört liste şeklinde gruplanmıştır. Bu figürler ile ilgili bölümler ve olaylar, aşağıda yer alan anlatılarda yer almıştır. İlk listede, özellikle sahabeler arasından seçilen ilk dönem İslam tarihindeki figürler yer almaktadır. Türkiye'deki Alevi ve Sünniler arasındaki temel farklardan biri sahabeye bakış açılarıdır. Aleviler, sahabe konusunda çok daha eleştireldirler.

Tablo 1: Erken Dönem İslam Tarihi Figürleri

"Kötü Karakterler"	**Suçlanma ve olumsuz algılanmalarının nedenleri**
Yezit (645-683)	Kerbela katliamının faili Hz. Hüseyin'i katletti. Tüm zamanların en "kötü" karakteri olarak algılanır. İslam ve Peygamber düşmanı. Ehli-Beyt'in Düşmanı
Muaviye (602-680)	Hz. Ali'nin baş düşmanıydı. Hz. Ali'nin aleyhinde siyasi komplolar kurdu Sinsi ve hilekâr bir figür olarak kabul edilir
Haccac-ı Zalim (661-714)	Hicaz ve Yemen valisiydi. Ehli-Beyt'in acımasız düşmanı.
Ömer (Ömer bin Hattab) 602-680	Hz. Ali'nin halifelik haklarını gasp etti. Ehli-Beyt'in üyelerini tehdit etti.
Ebu Bekir (Ebu Bekir as Sıddık/ 573-634)	Hz. Ali'nin halifelik haklarını gasp etti. Fatıma'nın Fedek Hurmalıkları hakkını reddetti.
Osman (Osman bin Affan/ 579-656)	Emevi ailesini kayırdı Zayıf bir liderdi.
Ebu Süfyan (560-650) Mekke'deki Kureyş Kabilesinin Önemli İsmi	Muaviye'nin babası Emevi ailesinin önemli ismi
Ayşe (Aişe bint Ebu Bekir/ 678'de öldü) (Hazreti Muhammad'in Eşi, Hz. Ebu Bekir'in kızı)	Cemel Savaşı'nda Hz. Ali'ye karşı savaştı. Hz. Ali'nin aleyhinde sahabeyi harekete geçirmeye çalıştı.

İkinci bölüm ise, Osmanlı Tarihindeki kötü karakterlerdir. Alevilerin popüler Osmanlı tarihine bakış açıları Sünnilerin bakış açılarından tamamen farklıdır. Aleviler için, Osmanlı Devleti hoşgörü ve onur gibi Alevi Bektaşi prensipleri üzerine kurulmuştur. Ulema sınıfının oluşumu ve Kızılbaş isyanları, Aleviler için bir katliam anlamı taşımaktadır. Aleviler, Osmanlı İmparatorluğu geliştikçe ve daha da kozmopolitan oldukça, Kızılbaş Türkmenlerini sınır dışı bırakıp işkence ettiğine inanmışlardır.

Selçuklu'da Baba-i isyanları, Osmanlıda Celali İsyanları Alevilerin çevreyi temsil ettiklerini gösteriyor. Osmanlı devletini kuranlar, dervişler ve Bektaşi Babaları, kolonizator Türk dervişler tarafından kurularak Anadoluya ve Balkanlara yayılıyor. Osmanlı daha kozmopolit bir imparatorluk halini almaya başlayınca bu dervişler ikinci plana itiliyor. Merkezileşme sürecinde Bektaşi babaları gözardı ediliyor. Bu kopuş en bariz halini Osmanlı-Safevi mücadelesiyle ortaya çıkıyor... Sünni toplumundan ayrışma Osmanlının o zamanki Safevi karşıtı propagandasıyla oluşuyor. Şeyhülislam fetva yayınlıyor bunlar Müslüman değil bunların canları malları size helaldir diyor. İki Müslüman Türk hükümdar arasındaki siyasi mücadeleyi bir şekilde meşrulaştırmaya çalışıyorlardı. Şah İsmail de sonuçta bir Türk çocuğu ve bu savaşı meşrulaştırmaları gerekiyor. O dönemde 40 bin Alevinin öldürüldüğü söyleniyor. Bu tabi Alevileri daha marjinal bir konuma itti. Mum söndü iftiraları, Aleviler yıkanmaz ve Alevilerin kestiği yenmez söylemi o dönemde çıkıyor. Şeyhülislam padişahı memnun etmek için böyle şeyler uydurdu. Kızılbaşın malı kanı canı helal diye. (A.Y., akademisyen).

Onlara göre, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü ve Modern Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşu bir lütuf olmuştur. Alevi kamusal bilincinde Osmanlı mirası oldukça karanlık anılar bırakmıştır. Birçok Alevi kahramanı, Osmanlı merkezi otoriteleri ile adalet adına savaş vermiş figürlerdir ve daha sonra da kötü adamlar tarafından katledilmiştir. Aşağıdaki liste, kötü adamlar listesinin en üst sıralarda yer alan figürlerini içeren bir özetidir.

Aslında Alevilik, Sünnilik 16. yy'dan sonra şekillenmiş. Mevlana, Hacı Bektaş Veli Anadolu'ya geldiği zaman Alevilik-Sünnilik diye bir şey yoktu. Herkese Ehl-i Beyt olgusuyla İslam yayılmıştı. Selçuklu Devleti de Ehli Beyt devletiydi. Osmanlı Devleti Yavuz Sultan Selim dönemine kadar öyleydi. Bu ayrım Yavuz Sultan Selim'den sonra başladı. Taasubdan yana, toplumu birbirine düşman ettiler. (F.A., dede).

Tablo 2: Osmanlı Tarihinden Figürler

"Kötü Karakterler"	**Suçlanma ve olumsuz algılanmalarının nedenleri**
I. Selim (Yavuz Sultan Selim) (1465-1520)	Anadolu'da 40000 Kızılbaş'ı katletmiştir. Şah İsmail ve Kızılbaş ideallerini yenmiştir. Kızılbaş'lar aleyhinde baskıcı yönetimi başlatmıştır. Kızılbaşlar aleyhinde suçlamalar ve iftiralar bu zamanda başlamıştır. Şeriat düzenini getirmiş ve Anadolu'nun hoşgörülü düzenini bozmuştur. Alevileri yok etmeye ve asimile etmeye çalışmıştır.
Ebussuud (1490- 1574) (Kanuni Sultan Süleyman'ın Şeyhülislamı)	Kızılbaşlar aleyhinde fetvalar yayınlamıştır, Suçlamaların, iftiraların ve dini ön yargıların sebebidir. Osmanlı Devletini bir şeriat devleti haline getirmiştir. Kızılbaşları yasa dışı bırakmak ve katletmek için fetvalar çıkarmıştır.
Hızır Paşa (Doğumu hakkında kesin bilgi yoktur, 1560'larda görevdeydi)	Efsanevi isyankâr halk kahramanı Pir Sultan Abdal'ı ve diğer Kızılbaşları idam ettirmiştir. Kendi halkına ihanet etmiştir. Osmanlının Anadolu insanını baskı altına alan bürokrasisinden yararlanan siyasi fırsatçıdır.
Kuyucu Murat Paşa (1535-1611) 1605-11 yıllarında Osmanlı Baş Veziri)	Celali İsyanları sırasında on binlerce Türkmen/Kızılbaşı idam ettirmiştir. İnsanları çukurlara atıp yakmıştır. Acımasız bir katildir.
II. Mahmut (1785-1839)	Bektaşiliği yasaklamıştır. Bektaşi dergâhlarını Nakşibendi tarikatına vermiştir. Bektaşi mezar taşlarının yok edilmesini emretmiştir.
II. Abdülhamit (1842-1918)	Alevileri Sünni yapma ve asimile etmek gibi İslamcı hedeflere sahipti. Osmanlı Devletinin ilerici güçlerini baskı altına almaya çalışan otorite figürüydü.
VI. Mehmet (**Vahdettin**/1861-1926) 36. Sultan	Emperyalist İngiltere ile işbirliği yaparak, Atatürk'ü ve Kurtuluş Savaşı'nı engellemeye çalışmıştır.

Alevi dergilerinde isim kullanmadan yayımlanan şiirler/bildiriler Alevi vatandaşların değişen Cumhuriyet idealleri ile ilgili endişe ve korkularından bazılarını özetlemektedir. 3 ve 4 numaralı listelerde bahsi geçen kötü karakterler, Cumhuriyet ideallerinden sapmanın sorumluları olarak gösterilmektedirler. Yukarıda verilen alıntı, birçok Alevi vatandaşın Türkiye'de zayıfladığı düşünülen laiklik ile ilgili korkularını açığa çıkarmaktadır. Birçok muhafazakâr politikacının bu azalmanın baş failleri olduğu düşünülmektedir. Bu politikacılar ve kamusal figürler, sıklıkla Muaviye'nin ve Ebusuud'un takipçileri olarak kabul edilirler.

Üçüncü liste, bazı kamusal figürleri, kurumları, siyasi partileri, belirli zihniyete sahip bireyleri ve devletleri içeren daha genel bir liste. Korku ve nefret gibi yoğun duygular yaşanmakta ve bu listede yer alan isimler ve genel başlıklara karşı suçlamalar yapılmaktadır. Örneğin, "yobaz", "gerici", "dinci" ve "şeriatçı" gibi kavramlar benzerdir. Aleviler için bu figürler dini yobazlığı ve "teokratik rejimini" geri getirmeye çalışmaktadır. Alevilerin siyaseti ve duygusal dağarcığında Amerika Birleşik Devletleri algısı, Türkiye'deki birçok diğer grubun Amerika algısından çok daha farklıdır. Birçok temel politik komplo, Alevilere göre Amerika ile ilgilidir. Türkiye'deki İslamcı gruplara ve din kökenli toplumsal gruplara politik gündem vermektense, birçok Alevi bu grupların oluşumunu Amerika'nın Türkiye üzerindeki planı olarak kabul etmeyi tercih etmektedir.

Tüm bu kötü karakterleri "Alevileri Sünnileştirme" amacı altında birleştirmek oldukça zordur ancak bu ifadeyi ünlü Alevi liderlerinden duymak son derece mümkündür. Bazı ulusalcı Aleviler Avrupa Birliğini, Türkiye üzerinde Sevr Anlaşması yapmaya çalışan 1. Dünya Savaşı İtilaf Devletleri'ne benzetmektedir. Aynı zamanda da Türkiye'nin AB'ye kabul ediliş sürecini Türkiye'nin liberalleşmesi adına var olan sağ yol olarak kabul eden birçok Alevi de vardır. Türkiye'de Alevi-Sünni geriliminin sürdürülmesinden güç alan kavramlardan bir tanesi olan "derin devlet" hakkında birçok söylenti mevcuttur. Bu anlatıları değerlendirmek, birçok Alevinin yaşamış olduğu derin ve kolektif duyguları açığa çıkarmaktadır.

Tablo 3: Kamusal Figürler, Kurumlar ve Gruplar

"Kötü Karakter" ve Kurumlar	Suçlanma ve olumsuz algılanmalarının nedenleri
Yobazlar/ Şeriatçılar	Türkiye'yi "Ortaçağ karanlığına" döndürmek istiyorlar, İlerici Alevi ideallerinin (ve diğer Alevi imgelerinin) düşmanı. Atatürk'ün ve Türk Cumhuriyeti'nin çağdaş ilkelerinin düşmanları. İlerici laik düşünürleri katlettiler ve Türkiye'deki ilerici bireyleri tehdit etmekteler.
Derin devlet	Aleviler ve Sünniler arasında çatışma çıkarmaya çalışıyorlar. Türkiye'deki demokratikleşme çabalarına engel oluyorlar. 1995 Gazi İsyanlarının teşvikçileri ve 1970'lerdeki şiddet olaylarının sorumluları.
2000ler öncesi Türkçü Hareket	1970'lerde Alevilerle savaştı. Maraş, Çorum, Sivas gibi katliamlarda Aleviler aleyhindeki sanıklar.
ABD	Türkiye'de 1970-80 dini hareketleri destekledi Yeşil Kuşak Projesi'nin mimarı. Büyük Orta Doğu Projesi, İslam Dünyasını kontrol eden emperyalist proje. Ilımlı İslam destekçisi. 1960 ve 70'lerde Alevi karşıtı sağcı şiddetin destekçisi. Türkiye'nin Güney Doğu'sunda Kürt Devleti kurmaya çalışıyor.
AB (Özellikle belirtilen İngiltere, Almanya ve Fransa)	Türkiye'yi bölmek istiyor. Kürt bölücüleri, aşırı dindar harekâtı ve Ateist Alevileri destekliyorlar. Sevr hedefleri ve entrikalarından asla vazgeçmediler. Türkiye üzerine emperyalist hedefleri var, bölüp yönetmek istiyorlar.

Bu listelerde yer alan kişi ve gruplar Alevilerin psiko-kültürel dramlarının ve olumsuz duygularının somut temsilcileri konumundadır. Bu figürler tarihin bir döneminde kalmış figürler değildir ve her an başka kişi ve kurumlarca güncellenmektedir. Bu açıdan ortaya konan dört listenin de birbirleri ile yakın ilişkisi vardır.

Birçok Alevi için, korku sadece soyut bir öğe değil günümüz Alevi hareketinin arkasında yatan en önemli itici güçlerden bir tanesidir. Mağduriyet ve aşağılanma ile ilgili anlatılar, Alevi kimliğinin süregelmesine yardımcı olurken korku ve tehdit algıları Alevi kimliğinin sınırlarını korumaya ve Alevileri daha organize, daha kurumsal bir kolektif eylem için teşvik etmektedir. Bu örnek gösterilen kötü figürlerin ortaya çıkan özelliği; bu imgelerin, örneklerin ve figürlerin Alevilere sadece duygusal bağlamda grup tarihlerini yorumlama ve oluşturma imkânı sunması değil, aynı zamanda kültürel olarak üstü kapalı ayıplamalarla ilgili gelecekte olabilecekleri önleme amacı da taşımasıdır. Lindner (2006)'in de dediği gibi, korku bizi olası tehlikelere ya da faydalara karşı harekete geçirmektedir. Bu yüzden de korku öğesini ele almak, Alevilerin kimlik problemlerine değinmeye çalışacak olanların en önemli önceliklerinden biri olmalıdır.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye'deki Alevi toplumunun psiko-kültürel dramları, korku, aşağılanma ve mağduriyet anlatıları ele alınmıştır. Bu duyguların, Alevi kimliğinin modern şehir ortamlarında yeniden inşa dilmesinde önemli payı olmuştur. Bu çalışma Alevi kimliği bağlamının ötesinde bir anlam ifade etmektedir çünkü diğer etnik-mezhep çatışmaları durumlarında da benzer dinamikler söz konusudur. Türkiye'deki Aleviler konusundaki alan araştırmasına dayanan bu çalışma; korku, aşağılanma ve mağduriyet temalı yaygın olan anlatıların, etnik-mezhep kimliklerinin dinamiklerinin anlaşılmasında önemli roller oynadığını göstermektedir. Marc Howard Ross'un da vurguladığı gibi, "psiko-kültürel dramlar" kimlik kökenli çatışmaların yalnızca duygusal boyutlarını yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda bu duyguların eylem haline dönüşme süreçlerini de açıklamaya yarar (2007). Grup kimliğinin devamı ve temel desteklerinden bazıları ve hatta bireysel yaşam öykülerinin oluşumu bile, bireysel ve kolektif duyguların dinamik yorumlanmaları ile şekillenmektedir. Psiko-kültürel dramlara dair kaynaklar bizi sadece belirli bir etnik, mezhepsel ve dini grubunun özellikleri hakkında bilgilendirmekle kalmaz, aynı zaman da ve hatta daha da önemlisi daha güncel içeriklerdeki benzer öğeleri bulmamıza da yardımcı olur. Psiko-kültürel dramların bu özellikleri son derece günceldir ve grubun geçmişinden çok bugününe ışık tutmaktadır.

Alevi ritüelleri ve sözlü kültürü ile aktarılan Alevi toplumunun psiko-kültürel anlatıları, Alevi kimliğinin süreklilik boyutunu da aktarmaktadır. Fakat bu psiko-kültürel anlatıların içerikleri ve ifadeleri, Alevi toplumunun deneyimledikleri ve zaman içerisinde değişen mücadeleler ışığında şekillenmektedir. Bu yüzden de bu anlatıların üretilmesi ve sürdürülmesi, dinamik bir süreçtir. Korku, aşağılanma ve mağduriyet gibi kolektif duyguların değerlendirilmesi, kimlik kökenli çatışmaların içeriği ve

kapsamı hakkında kesin bilgi vermez ancak Alevi kimliğinde var olan bu çatışmaların bilişsel ve güdüsel boyutlarına ışık tutabilme konusunda yardımcı olur.

Soyut korkular, travmalar ve mitik tarihsel anlatılar, günümüz karakterleri ve kurumlarına ait imgeler ile somutlaşmaktadır. Aşağılanma ve tehdit algılarına ait bireysel tecrübeler, bu tecrübelerin güdüsel sonuçlarını pekiştiren kolektif dramlar ile ilişkilendirilmektedir. İftira gibi durumlarla çok sık karşılaşılmasa da karşılaştıkları durumlar bu ön yargıları taşımakta ve bu aşağılayıcı deneyimleri yaşayanların hayatlarında çok önemli dönüm noktaları haline gelmektedir. Bu tecrübeler ve müdahaleler, oldukça yaygın olarak paylaşılan kolektif anlatılarla bağlantılıdır ve temel anlatıların birer parçasını oluşturmaktadır. 'Güner Ümit olayı', 'Sivas Olayları' gibi talihsiz deneyimler, Alevi toplumunda var olan korku, mağduriyet ve zorla aşağılanma gibi hisleri görünür hale getirmeleri ve derinlere nüfuz eden tarihsel ön yargıları ortaya çıkarmaları açısından Alevi toplumunda çok daha derin olumsuz izler bırakmıştır. Bu ve benzeri deneyimler ve gündelik hayatta yaşanan olumsuz kişisel deneyimler vasıtası ile olumsuz tarihsel deneyimler güncellenmektedir. İnkâr ve kültürel iftiraların süregelen eylemleri birçok Alevinin günlük yaşamında karşılaştığı hor görülmelerinin kaynağı olmuştur ve olmaktadır. Bu çalışma tüm bu kolektif travmaların izini, bu deneyimleri yaşayan bireylerin hayatında sürmüştür.

Dramlar içerisinden çıktıkları kültürlerin derin kodlarını yansıttıkları için, psiko-kültürel dramların yapıcı olmayan yönleri ile başa çıkabilmek son derece zordur. Bu dramlar ve olumsuz anlatıların unsurları insanların gündelik hayatlarında tezahür ettikçe bu olumsuzluklar somutlaşmakta ve bu olumsuzlukları yaşayan kişiler deneyimlerini bütün bir dram repertuarı ile ilişkilendirmektedirler. Kültürel kaynaklar yalnızca mağduriyet, korku ve aşağılamaya dair duygu ve anlatılardan müteşekkil değildir. Ortak kültürel kaynaklar içerisinde yapıcı anlatılara rastlamak da mümkündür. Umut ve güven gibi olumlu duyguları beslemek ve bu duygularla ilgili anlatı ve ortak deneyimleri ön plana çıkarmak, Alevi ve Sünni topluluk arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesinin anahtarı olabilir. Başarılı çatışma çözümleri ve problem çözücü aktivitelerin, uzlaşma ve iyileşme süreçlerine dönüşebilmesi için yıkıcı duygularla başa çıkabilmesi ve olumlu yapıcı duygu ve deneyimlere daha fazla yer açabilmesi zorunluluktur (Montville, 1993; 2006).

Sonnotlar

[1] Kolektif duygular, belli bir toplumdaki sayıca fazla bireyin paylaştığı ortak duygular olarak tanımlanmaktadır, Stephan, W. G., and C. W. Stephan. "An Integrated Threat Theory of Prejudice." In Oskamp, Stuart (Ed), (2000). Reducing Prejudice and Discrimination. "The Claremont Symposium on Applied Social Psychology", 23–45. Mahwah, NJ,: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2000.

[2] "Kötü adam" bu çalışmada, hikayelerde, masallarda ve tüm türleri ile tarihsel anlatılardaki şeytani ve kötücül karakterleri ile ön plana çıkan karakterlerdir. Propp, V. Morphology of the Folktale: Second Edition, Revised and Edited with Preface by Louis A. Wagner, Introduction by Alan Dundes. Edited by Louis A. Wagner. Translated by Laurence Scott. 2nd ed. University of Texas Press, 1968.

[3] Etnik ve mezhep gibi etkenlere dayalı nüfus sayım bilgisi yetersizliği sebebiyle, Türkiye'deki Alevi vatandaşların nüfusu konusunda kesin bir bilgi almak imkansızdır. Günümüz Türk toplumu konusunda oldukça detaylı araştırma verisi sunan araştırma şirketi KONDA'nın yapmış olduğu tahminlere göre, kendilerini Alevi olarak tanımlayan bireylerin sayısı yaklaşık 4.5 milyondur (Türk nüfusunun %6.2'si). Yazarlar ve alimler dahil olmak üzere birçok Alevi bu orana karşı çıkmaktadır. Birçok Alevi'ye göre, Türkiye'deki "gerçek Alevi nüfus oranı" en azından 20 milyondur.

[4] Grup psikolojisi ve gruplar arası çatışmalarda aşağılanma (humiliation) üzerine önemli çalışmaları olan Evelin Lindner, aşağılanmayı "duyguların nükleer bombası" olarak tanımlamıştır (Lindner, E. G. "Healing the Cycles of Humiliation: How to Attend to the Emotional Aspects of 'Unsolvable' Conflicts and the Use of 'Humiliation Entrepreneurship.'" Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 2002, 8(2), 125–138, Lindner, E. G. Making Enemies: Humiliation and International Conflict. Westport, Conn.: Greenwood Press and Praeger Publishers, 2006).

[5] Anadolu'daki Alevi kimliğinin kökenleri, Osmanlı Devleti'ne karşı Safavi Devleti'ni destekleyen Kızılbaş Türkmen kabilesi ile oldukça yakından ilişkilidir. Kızılbaş teriminin kökeni Safavi ordusunun giymiş olduğu kırmızı şapkalarla ilişkilidir ancak sonraları ahlaki bozukluk ve gerilik anlamı ile bağdaştırılan bir küçük düşürücü söze dönüşmüştür.

[6] 4 Halife ve Ehl-i Beyt'ten gelenler için 'Hazreti (Hz.)' tabiri kullanılmıştır.

[7] Saha araştırması esnasında bu ve benzeri söylemlerin katılımcılar tarafından sıkça tekrarlandığı gözlemlenmiştir.

[8] Güner Ümit, TV'de yayınlanan "Turnike" adlı yarışmanın sunucusuydu. 10 Ocak 1995 tarihinde canlı programda Kızılbaşların ilgili "cinsel sapkınlığı" ima eden bir şaka yaptı. Bu talihsiz şakanın hemen ardından, İstanbul'da birçok Alevi, Ümit'i protesto etmek için TV kanal binasının önünde toplandı. Kanal binası önünde binlerce insan protesto gösterisi yaptı ve kanal binlerce protesto telefonu aldı. Ümit programdan istifa etmek zorunda kaldı.

[9] Hz. Ali'nin çift uçlu kılıcını temsil eden sembol.

[10] Saha çalışmasında bu tablolarda geçen isim ve olaylarla ilgili yüzlerce anlatı kaydı yapılmıştır. Çalışmanın kapsam ve sunumundaki sayfa sınırı nedeniyle bu metinde sadece özet tablo ve sınırlı sayıdaki seçme anlatılar yer almıştır.

Kaynakça

AYDIN, E. (2007). *Kimlik mücadelesinde Alevilik.* İstanbul: Kırmızı Yayınları.

BAR-TAL, l. (2000). *Shared Beliefs in a Society: Social Psychological Analysis.* Thous and Oaks, CA: Sage Publications.

BAR-TAL, D. (2007). Sociopsychological foundations of intractable conflicts. *American Behavioral Scientist* 50(11): 1430-1453.

BAR-TAL, D, HALPERIN, E., and DE RIVERA, J. (2007). Collective emotions in conflict situations: Societal mplications. *Journal of Social Issues* 63(2): 441–460.

BAR-TAL, D., CHERNYAK-HAI, L., SCHORI, N., and GUNDAR, A. (2009). A Sense of Self-perceived collective victimhood in intractable conflicts. *International Review of the Red Cross,* 91, no. 874: 229–258.

BURR, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.

ÇAHA, Ö. (2004). The Role of the media in the revival of Alevi identity in Turkey. *Social Identities* 10(3): 325-338.

ÇAMUROĞLU, R. (1997). "Some notes on the contemporary process of restructuring Alevilik in Turkey". *Syncretistic religious communities in the Near East: Collected papers of the international symposium* "Alevism in Turkey and comparable Syncretistic religious communities in the Near East in the past and present". Berlin, 14-17 April 1995. Eds. Krisztina KehlBodrogi, Barbara Kellner-Heinkele, and Anke Otter-Beaujean, Leiden: Brill: 25-34.

COBB, S. (2006). Developmental approach to turning points: 'Irony' as an ethics for negotiation pragmatics. *Harvard Negotiation Law Review* 11: 147-197.

COBB, S. (2004). *Humiliation as positions in narratives: Implications for policy development*. Unpublished Manuscript, George Mason University.

DRESSLER, M. (2008). Religio-secular metamorphoses: The re-making of Turkish Alevism. *Journal of the American Academy of Religion* 76(2): 280-311.

GOLDMAN, J.S., and Coleman, P.T. (2005). *How humiliation fuels intractable conflict: The effects of emotional roles on recall and reactions to conflictual encounters*. New York: International Center for Cooperation & Conflict Resolution, Teachers College, Columbia University.

HINCHMAN, L.P., and HINCHMAN, S.K. (1997). *Memory, community, identity: The idea of narrative in the human sciences*. Albany, NY: State University of New York Press.

HUYSE, L. (2003). "The process of reconciliation". *Reconciliation after violent conflict: A handbook.* Eds. David Bloomfield, Teresa Barnes, and Luc Huyse. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

KEHL-BODROGI, K. (1996). Tarih mitosu ve kollektif kimlik. *Birikim* 88: 52-63.

KELMAN, H,C. (1997). Social-psychological dimensions of international conflict. *Peacemaking in international conflict: Methods and techniques*. Ed. I.W. Zartman. Washington D.C.: USIP Press: 191–236.

KÖSE, T. (2010). The AKP and the Alevi opening: Understanding the dynamics of the, rapprochement. *Insight Turkey* 12(2): 142-164.

LEARY, K. (2004). Critical moments as relational comments: The centre for humanitarian dialogue and the conflict in Aceh, Indonesia. *Negotiation Journal* 20(2): 311-338.

LIEBLICH, A., TUVAL-MASHIACH, R., and ZILBER, T. (1998). *Narrative research: Reading, Analysis and interpretation*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

LINDNER, E. (2006). *Making enemies: Humiliation and international conflict.* Westport, CT: Praeger Security International.

LINDNER, E.G. (2001). Humiliation-trauma that has been overlooked: An analysis based on fieldwork in Germany, Rwanda/Burundi, and Somalia. *Traumatology* 7(1): 43.

LINDNER, E.G. (2002). Healing the cycles of humiliation: How to attend to the emotional Aspects of 'unsolvable' conflicts and the use of 'humiliation entrepreneurship'. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 8(2): 125–138.

LINDNER, E.G., WALSH, N.R., and KURİANSKY, J. (2006). "Humiliation or dignity in the Israeli-Palestinian conflict". *Terror in the holy land: Inside the anguish of the Israeli-Palestinian conflict.* Ed. Judy Kuriansky. Westport: Praeger Publishers: 99-107.

MASSICARD, E. (2007). *Alevi hareketinin siyasallaşması*. İstanbul: İletişim Yayınları.

MONTVILLE, J.V. (1993). "The healing function in political conflict resolution". *Conflict resolution theory and practice: Integration and application*. Ed. Dennis J. D. Sandole. Manchester: Manchester University Press: 112–127.

MONTVILLE, J.V. (2006). "Reconciliation as realpolitik: Facing the burdens of history in political conflict resolution". *Identity, morality, and threat: Studies in violent conflict.* eds. Daniel Rothbart and Karina V. Korostelina. Lexington Books: 367-396.

PIR SULTAN ABDAL: KÜLTÜR SANAT DERGISI. (Temmuz 2006). 62 (Sivas Olaylarının 13. Yılı Özel Sayısı).

PROPP, V. (1968). *Morphology of the folktale: Second Edition,* (Translated by Laurence Scott). Texas: University of Texas Press.

PUTNAM, L.L. (2004). Transformations and critical moments in negotiations. *Negotiation Journal* 20(2): 275-295.

ROSS, M.H. (1997). The relevance of culture for the study of political psychology and ethnic conflict. *Political Psychology* 18(2): 299-326.

ROSS, M.H. (2001). Psychocultural Interpretations and Dramas: Identity Dynamics in Ethnic Conflict. *Political Psychology* 22(1): 157-178.

ROSS, M.H. (2007). Cultural contestation in ethnic conflict. Cambridge: Cambridge University Press.

ROTHBART, D., and BARTLETT, T. (2008). "Rwandan radio broadcasts and Hutu/Tutsi positioning". *Global conflict resolution through positioning analysis.* Eds. Fathali Moghaddam, Rom Harré, and Naomi Lee. Springer: 227-246. SCHWANDT, T.A. (2002). "Traversing the terrain of role identity and self." *Exploring evaluator role and identity*. Eds. Katherine E. Ryan and Thomas A. Schwandt. Greenwich, CT: Information Age Publishing.

SHKEDI, A. (2005). *Multiple case narrative: A qualitative approach to studying multiple populations*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

SÖKEFELD, M. (2008). *Struggling for recognition: The Alevi movement in Germany and in transnational space*. Berghahn Books.

TURNER, V. (1975). Dramas, *fields, and metaphors: Symbolic action in human society*. Ithaca: Cornell University Press.

VAN BRUINESSEN, M. (1996). Kurds, Turks and the Alevi revival in Turkey. *Middle East Report* 200: 7-10.

VOLKAN, V.D. (1990). "Psychoanalytic aspects of ethnic conflicts". *Conflict and peacemaking in multiethnic societies*. Ed. Joseph V. Montville. Lexington MA: Lexington Books: 81–92.

VOLKAN, V.D. (2001). Transgenerational transmissions and chosen traumas: An aspect of large-group identity. *Group Analysis* 34(1): 79-97.

VOLKAN, V.D. (1998). Bloodlines: From ethnic pride to ethnic terrorism. Basic Books.

VORHOFF, K. (2003). "The past in the future: Discourses on the Alevis in contemporary Turkey". *Turkey's Alevi enigma: A comprehensive overview*. Paul J. White and Joost Jongerden. Leiden: Brill: 93-110.

WOHL, M.J.A., and BRANSCOMBE, N.R. (2008). Remembering historical victimization: Collective guilt for current ingroup transgressions. *Journal of Personality and Social Psychology* 94(6): 988-1006.